

Tableaux vivants

Werken met risicjongeren

BEN ROVERS

Wat ziet iemand die van buitenaf kijkt naar sociale professionals die met risicjongeren werken? Een rijkgeschakeerd beeld van initiatieven, methodieken en enthousiastelingen, maar ook een beeld dat stilstaat, een beeld van *tableaux vivants*. Accumulatie van kennis vindt nauwelijks plaats en de weerstand tegen *evidence based* werken is groot, observeert jurist Ben Rovers.

Jongeren die sociaal (dreigen te) ontsporen, voor het gemak hier aangeduid als risicjongeren, stellen de maatschappij, de sociale en justitiële sector in het bijzonder, voor een belangrijke opgave.

Hoe gaan we om met het asociale en delinquente gedrag van deze jongeren, en vooral: zetten onze inspanningen zoden aan de dijk? Deze vraag wil ik graag beantwoorden aan de hand van de rol die sociale profes-

sionals spelen in het werken met risicjongeren. Ik doel hiermee op agogisch opgeleide professionals die op enigerlei wijze betrokken zijn bij het beheersbaar houden of terugdringen van asociaal of delinquent gedrag van deze groep. Deze professionals komen we deels tegen in de justitiesector, maar deels ook in de sociale sector. Institutioneel gezien vormen zij onze belangrijkste toegangspoort tot de doelgroep van risicjongeren en alleen al om die reden verdienen zij naar mijn mening veel meer aandacht dan ze nu krijgen.

Mijn perspectief is dat van de relatieve buitenstaander, en wel in twee opzichten: ik kom niet uit de sociale sector (maar uit het justitieveld) en ik kom niet uit de praktijk (maar uit het onderzoek). Niettemin deel ik graag enkele van mijn observaties met u.

Stilstand

Wie van buitenaf naar de sociale sector kijkt en probeert in te zoomen op de vraag die hier aan de orde is, kan niet anders dan

tot de conclusie komen dat deze sector een rijkgeschakeerd beeld laat zien aan initiatieven, methodieken, enthousiastelingen en wat dies meer zij. Om het kort samen te vatten: er gebeurt een heleboel! Bij nadere beschouwing blijkt het beeld echter stil te staan, vergelijkbaar met de *tableaux vivants* die in de negentiende eeuw populair waren: een groep mensen die, elk op hun eigen wijze bijzonder aangekleed, samen een compositie vormden. Als het licht uitging, hergroepeerde de groep zich en vormde deze een nieuwe compositie die vervolgens werd uitgelicht. Zo kijk ik ook naar de kennisontwikkeling in de sociale sector ten aanzien van het werken met risicjongeren: een weliswaar voortdurend veranderende compositie, maar tegelijkertijd een beeld dat stil blijft staan.

Genoeg functionarissen in de sociale sector geloven niet in het idee van vooruitgang door kennis

Dat beeld van stilstand wordt in belangrijke mate veroorzaakt door het feit dat er weinig onderzoek wordt gedaan naar de effectiviteit van interventieprogramma's en methodieken. Dit staat in schril contrast met bijvoorbeeld

de justitiesector, waar *evidence based* werken tot de standaard is verheven en waar men bij voortduring bezig is na te gaan of een gekozen aanpak ook tot de gewenste resultaten leidt. Wie op zoek gaat naar vergelijkbare kennis in de sociale sector, is snel klaar. De vaktijdschriften en andere media in het veld bevestigen dit beeld: er gebeurt heel veel, er wordt door professionals veel relevante kennis opgedaan in het werken met risicjongeren, maar de status van deze kennis is vaak onduidelijk (de effectiviteitsclaim is meestal zwak onderbouwd) en het is ook lang niet altijd helder of, en zo ja op welke wijze de opgedane ervaringen vertaald kunnen worden naar andere contexten, zodat ook andere professionals kunnen profiteren van deze ervaringen. Ook verderop in dit thema-nummer vinden we voorbeelden van professionals en organisaties die, naar het zich laat aanzien, heel goed bezig zijn. Maar we moeten wel kritisch onderzoeken of dit inderdaad het geval is en vooral waarom dit het geval is. Dit laatste stelt ons immers in staat hun ervaringen te generaliseren.

Het is van belang dat de betreffende jongere gaat geloven dat de interventie hem wat gaat opleveren

Accumulatie van kennis zie ik nauwelijks plaatsvinden. Het ontbreekt sociale professionals aan middelen en mogelijkheden om op de schouders van hun voorgangers te gaan staan en het beter te doen. Naar de oorzaken hiervan kan ik alleen maar gissen. Ik ben zelf inmiddels genoeg functionarissen in de sociale sector tegengekomen die niet geloven in het idee van vooruitgang of er geen behoefte aan hebben. Iets wat mij in het begin sterk verwonderde: hoe kun je nou *niet* geïnteresseerd zijn in de effecten van wat je doet en in de vraag of je het misschien (nog) beter kan doen? Ik vermoed dat aan deze wijze van denken twee belangrijke oorzaken ten grondslag liggen. In de eerste plaats sterk verouderde en gepolitiseerde ideeën over wat de hulpverlener vermag. Hier zien we de schijnbare tegenstelling opduiken tussen de hulpvraag van de jongere met probleemgedrag en de hulpvraag van de samenleving die tegen dit gedrag beschermd wil worden. Een schijnbare tegenstelling, omdat beide doelstellingen zonder enig probleem tegelijkertijd nagestreefd kunnen worden. Als tweede oorzaak voor de desinteresse in of zelfs weerstand tegen *evidence based* werken zie ik het feit dat deze ontwikkeling voor een belangrijk deel van buitenaf en/of van bovenaf de sector in komt 'rollen'. Het is een feit dat zonder de betrokkenheid en het enthousiasme van de professionals in de uitvoering elke poging tot *evidence based* werken gedoemd is te mislukken. Een feit waarmee veel onderzoekers, ontwikkelaars en managers helaas nog onvoldoende rekening houden.

Weinig kennis

Er was tot voor kort weinig goede (dat wil zeggen kritisch getoetste) en concreet bruikbare kennis om op terug te vallen. Een positieve ontwikkeling in dit verband is dat het Nederlands Jeugdinstituut (Nji) enkele jaren geleden is begonnen met de aanleg van een databank van effectieve jeugdinterventies. Dit is belangrijke stap vooruit, omdat dit soort initiatieven het werkveld in staat stelt kennis te nemen van elkaars ervaringen en daarvan te leren. Het betreft een 'work in progress'. Sommige sectoren, zoals het jongerenwerk, zien we in de overzichten van bewezen methodieken nog nauwelijks terug. De vraag naar 'wat werkt' staat daar kennelijk niet op de agenda. Het is overigens afwachten in hoeverre de door het Nji bijeengebrachte kennis gaat doorsijpelen naar de werkvloer. In veel sectoren ontbreekt het nog aan prikkels om te sturen op programma's of methodieken die bewezen werkzaam zijn. Iedereen kan er doen wat hem of haar goeddunkt. *No questions*

asked. Mogelijk brengt de Wmo hier verandering in en zullen in de toekomst hogere eisen worden gesteld aan de 'producten' die worden opgeleverd.

Om als sociale professional te kunnen leren van je voorgangers en je collega's, zijn ook goed functionerende netwerken onontbeerlijk. Deze ontbreken in belangrijke mate. We treffen professionals die met risicjongeren werken aan in zeer uiteenlopende sectoren waartussen weinig of geen communicatie bestaat. Maar ook binnen sectoren ontbreekt het vaak aan professionele uitwisseling. Het beeld van de sociale professional als *lone rider* dringt zich sterk aan mij op.

Vooral sociale professionals die werkzaam zijn in of nabij de justitiesector nemen in dit verband een bijzondere positie in, omdat ze zowel in de sociale als in de justitiesector een soort vergeten groep vormen. Hiervoor stelde ik dat in het justitieveld *evidence based* werken tot de standaard is verheven. Als we echter kijken naar de invulling hiervan, zien we dat de rol van de sociale professional hierbij niet of nauwelijks is uitgewerkt. Van sociale professionals wordt eigenlijk vooral verwacht dat ze in staat zijn om volgens de protocollen te handelen. Specifiek agogische kennis en specifiek agogische aspecten van het werk van deze professionals zijn hierbij vaak niet aan de orde. Geen wonder dat veel van deze professionals weinig moeten hebben van (deze invulling van) *evidence based* werken.

Als zij echter hun blik richten op het sociaal-agogische veld, om te zien wat daar voor hen te halen is aan kennis, stuiten ze op het probleem dat ik hiervoor schetste: veel losse ervaringen, weinig gegeneraliseerde kennis. Hoewel dit meer algemeen geldt voor het veld van sociale professionals, is mijn indruk dat het in het bijzonder opgaat voor het jeugd- en jongerenwerk.

Het aantal studenten sociale studies dat in of nabij de justitiesector komt te werken, is omvangrijk en in de afgelopen twintig jaar is het ook sterk toegenomen. Zij moeten het dus naar mijn indruk doen met beroepsrelevante kennis die nog in de kinderschoenen staat. Dat heeft vermoedelijk ook iets te maken met cultuur en de ijzeren schotten tussen de sociale sector en justitie. Als je de grens oversteekt, ben je kennelijk uit beeld. Met justitie en haar doelstellingen willen sommige sociale professionals (en hun opleidingen) liever ook niet worden geassocieerd; zij beschouwen het justitieveld toch vooral als een veld dat *niet* de belangen van de betreffende jongeren behartigt (de oude schijntegenstelling). Daar blijf je dus liever ver vandaan.

Op één lijn

Werken met risicjongeren stelt bijzondere eisen aan professionals.

De doelstellingen die deze professionals met hun werk willen realiseren, zijn meestal niet gelijk aan de doelstellingen die de jongeren voor ogen hebben. Bij werken in een context van drang of dwang speelt deze discrepantie nog sterker. Er zijn, kortom, specifieke omstandigheden en specifieke kwesties aan de orde die om specialistische kennis en vaardigheden van de betrokken professionals vragen. Dit besef lijkt pas recent doorgedrongen te zijn tot het sociale onderwijs. Afgelopen jaar ging op een aantal hogescholen de minor 'Werken in een gedwongen kader' van start, die studenten sociale studies voorbereidt op deze specifieke omstandigheid. Een eerste georganiseerde stap op weg naar kennisontwikkeling voor deze specifieke groep professionals. Hard nodig ook, want er liggen naar mijn idee genoeg specifiek agogische thema's klaar om aan verder te werken.

Welke interventies je moet plegen om jongeren uit de criminaliteit te halen, is één

vraag; hoe je deze interventies realiseert, is een compleet andere kwestie. Het gaat om het onderscheid tussen *wat* je doet en *hoe* je iets doet. In medisch jargon gaat het bij de eerste vraag om zogenoemde specifieke behandel-effecten (bijvoorbeeld de effecten van een pil) en bij de tweede vraag om non-specifieke behandel-effecten (alle andere factoren die de uitkomst van een behandeling beïnvloeden; dat zijn er doorgaans veel).

De huidige *evidence based* interventies zijn vooral op de eerste vraag gericht: de problematiek van de jongeren en wat hieraan gedaan moet worden om toekomstige problemen te voorkomen. Momenteel zijn bijvoorbeeld cognitieve benaderingen populair die jongeren bepaalde denkwijzen aan- en afleren, en systeembenaderingen waarin naast de jongere ook zijn sociale omgeving in de interventie wordt betrokken. Deze benaderingen zijn in verschillende varianten bij uiteenlopende doelgroepen tamelijk succesvol gebleken. Om het echter zover te laten komen, moet er ook iets anders gebeuren. En dat 'iets anders' betreft het oplossen van het probleem dat ik hiervoor schetste: de doelstellingen van de hulpverlener (of de hulpverlenende instantie) en de jongere dienen op één lijn te komen, want als dit niet het geval is, is de interventie gedoemd te mislukken.

Hierin schuilt het agogische kernprobleem van sociale professionals die met risicjongeren werken: om het doel van de interventie te kunnen bereiken, bijvoorbeeld het terugdringen van recidive

Sociale professionals worden liever niet geassocieerd met het justitieveld

of het verminderen van overlast, zullen professionals het hiervoor beschreven doelconflict moeten oplossen. Dit is een

kenmerkend conflict voor eenieder die professionele contacten met risicjongeren onderhoudt. De oplossing van dit conflict behelst een bij uitstek agogische aanpak: de professional dient ervoor te zorgen dat de jongere zijn apathie of verzet tegen de interventie opgeeft en gemotiveerd raakt voor het doel van de interventie. De professional zorgt ervoor dat de jongere deze motivatie ook kan omzetten in actief handelen. En het is van belang dat de betreffende jongere gaat geloven en verwachten dat de interventie hem wat gaat opleveren. Om deze zaken te bereiken, moet de professional kunnen omgaan met negatief gedrag, verzet, bedreiging, agressie en allerlei negatieve groepsdynamische processen.

Goed functionerende netwerken om te leren, ontbreken in belangrijke mate

De beste werkwijzen

Uiteraard is over deze vraagstukken eerder nagedacht en is er kennis voorhanden. Mijn indruk is echter dat er op dit vlak nog heel wat te ontdekken valt. Denk bijvoorbeeld alleen al

aan de kwestie van sociale onveiligheid onder professionals en de verregaande invloed hiervan op het werk – een sterk onderbelicht probleem in de sociale sector dat direct raakt aan vraagstukken van effectiviteit. Als het gaat om het eerdergenoemde doelconflict, kan de sociale sector veel leren van bijvoorbeeld de psychiatrie en de verslavingszorg, waar een vergelijkbaar conflict aan de orde is. Heel concreet denk ik dat we sociale professionals die met risicjongeren werken, kunnen ondersteunen door hen – veel meer dan nu het geval is – de ervaringen van anderen aan te reiken. Door middel van onderzoek en de verspreiding daarvan, maar ook door het stimuleren van professionele netwerken. De uitdaging moet zijn om vast te stellen welke van de huidige werkwijzen de beste resultaten geven en hoe we deze werkwijzen verder kunnen verbeteren en verspreiden. Dat is geen eenvoudige opgave, maar dat is werken met risicjongeren ook niet.

Ben Rovers is lector Jeugd en Veiligheid van Avans Hogeschool.

